

◆ Zahid Xəlilin 80 yaşı

UŞAQLIQ İLLƏRİNƏ SALAM

Bu yaxınlarda Yevlax şəhər M.Ə.Sabir adına 2 sayılı tam orta məktəbin şagirdləri ilə onlayn formatda maraqlı bir görüşüm oldu. Sonra tədbirin təşkilatçısı Jalə Həsənova sosial şəbəkədə həmin görüş haqqında məlumat verdi, şəkillər paylaştı. Təbriklər, rəylər sırasında Zahid Xəlilin bir rəyi məni çox duyğulandırdı. Dostum yazırdı: “Rafiq müəllim, bura mənim məktəbimdir. Mənim uşaqlığıma salam vetdinmi?”

O sualın işığında bu il 80 yaşı tamam olan Zahid Xəlillə tanışlığımızın, dostluğumuzun 56 illik tarixçəsi gözümdən keçdi. Əslində, Zahid Xəlilin gənclik illərindən müdriklik yaşına qədər gəlib çıxan ömrü mənim gözümdən qarşısında keçmişdir. Ancaq Zahidin uşaqlıq, yeniyetməlik illərini görmək mənə nəsb olmamışdır və ola da bilməzdi. Ancaq Zahid Xəlilin yaradıcılıq yoluna nəzər salanda mənə aydın oldu ki, əslində, o, elə ömrü boyu öz uşaqlıq, yeniyetməlik illərinin poetik salnaməsini yaratmışdır...

Neçə ilin arxasında

Qaldı mənim uşaqlığım.

Orda qaldı əfsanəvi igidliyim, qoçaqlığım.

Mən illəri dağ yolu tək çıxdım, gəldim.

Ötən illər çevrildilər, mən oldular.

Puç etdiyim aylar, illər

Saçlarımda dən oldular.

Uşaqlığım, çayda axdı, düzdə qaldı.

Sakitliyim qarlı qışda,

Coşqunluğum yazda qaldı...

Şairin gənclik illərində yaratdığı şeirlərdəki poetik ovqat indi də oxucuya təsir etmək gücündədir. Obrazlı deyim tərz, təbiətə, həyata şair baxışı, maraqlı bənzətmələr onun poeziyasına xüsusi bir rəng qatır. Məsələn, baharın gelişini şair belə təsvir edir:

**“Çəkilir düzlərin o qar tülləri
Torpağın gəlinlik duvağı kimi.
Çıxır qar altından novruzgülləri
Baharın qələbə bayrağı kimi...”**

Qışın gəlişinin bu cür təsviri də maraqlı idi:

**“Səmanın köynəyini
Parçalayıb keçir qış.
Qar yağır, yaman yağır,
Göydən yerə köçür qış.”
“Bizim qar altında qalan izimiz
Yazda bənövşəyə çevriləcəkdir” ;
“Bizim bağçamıza bir çəmən düşüb,
Sürüşüb, baharın çiyindən düşüb”**

və sair bu kimi misralar şairin yaradıcılığının istiqamətini saf bir dünyaya, uşqalıq dünyasına sarı yönəldirdi...

Mən qələm dostumun kitablarını, “Seçilmiş əsərləri”nin yeddi cildliyini yenidən vərəqləyəndə ordakı şeirləri, hekayələri, nağılları, povestləri, pyesləri oxuyanda elə sandım ki, Zahid Xəlil ötən illərin xatirə kərpiclərindən möhtəşəm bir nağıl qəsri yaratmış... Uzun illərdən bəridir ki, Azərbaycan uşaqları bu əfsanəvi qəsrə xoşbəxtlik içində yaşayırlar... Sən demə, elə Zahid Xəlil də özünün sözdən yaratdığı bu qəsrə yaşayırmış...

1966-cı ildə indiki ADPU-nun filologiya fakültəsinə qəbul olunmuşdum. Vaxtilə əfsanəvi 416-cı Taqıroq diviziyasının 1366-cı alayının komissarı

kimi döyüşlərdə qəhrəmanlıq göstərən, Qubadlı, Duvanlı, Qasım İsmayılov (Goranboy) rayon, Gəncə şəhər Partiya Komitəsinin birinci katibi, Kənd Təssərrüfatı nazirinin müavini vəzifələrində işləyən əmim Mirağa Əliyev o vaxt ADPU-da rəhbər vəzifədə çalışırdı. Şeirlərimi çap olunmaq üçün “Gənc müəllim” qəzetinin redaktoru, həm də mənim ədəbiyyatşünaslıq müəllimim Kamal Qəhrəmanova vermişdi, tapşırırmışdı ki, gedib onunla əlaqə saxlayım. Aradan neçə gün keçdiyini xatırlamıram, ancaq o yaxşı yadımdadır ki, “Gənc müəllim” qəzetinin redaksiyasına gedəndə onun yerində eynəkli bir cavan oğlanın əyləşdiyini gördüm. Məni çox mehribanlıqla qarşıladı, şeirlərimi tapıb oxudu, məsləhətlər verdi, təzə şeirlər gətirməyimi xahiş elədi və beləliklə mənim “Gənc müəllim” qəzetində “Torpağın yorğanı” adlı ilk şeirim çap olundu...

1966-cı ildə Zahid Xəlilin “Gənc müəllim”də baş redaktor kimi fəaliyyətə başlaması, qəzetin nəzdində ədəbi dərnək yaradıb istedadlı tələbələri bir yerə toplaması, onların ilk yaradıcılıq nümunələrini çap eləməsi ADPU-dakı ədəbi mühitin yeni istiqamətdə inkişafına təkan verdi. Məşğələlərdə Xəlil Rza, Oqtay Rza kimi müəllimlərin də iştirakı, öz təzə yazılarını oxuyub müzakirəyə vermələri, tez-tez o dövrün tanınmış şair və yazıçıları ilə görüşlərin, kitab müzakirələrinin təşkili, İsmayıl Şıxlı, Əhəd Hüseynov kimi insanların fikir və mülahizələri, yaradıcı tələbələrə verdikləri məsləhətlər öz bəhrəsini verməkdə idi. Zahid müəllimin hələ o vaxt 19 yaşlı gənc bir şairin yaradıcılığı haqqında “Səmimi duyğular” adlı məqalə yazıb çap etdirməsi onun ədəbi gəncliyə münasibətinin göstəricisi idi. Əslində, mənim uşaq ədəbiyyatına gəlməyimin səbəbkarı da Zahid Xəlil oldu...

O vaxt nəinki kitab çap etdirmək, respublika mətbuatında çıxış eləmək belə çox çətin idi. Mətbuatda ara-sıra Zahid Xəlilin gözəl, obrazlı, təzə ruhu ilə seçilən şeirləri çap olunurdu. Ancaq ədəbi təcrübə etibarilə bizdən çox öndə olan istedadlı bir şairin “Uçan çıraqlar” (1969) adlı ilk kitabında bütünlükdə uşaq şeirlərinin verilməsi hamımızı təəccübləndirdi. Bizim hamımızın bəyəndiyimiz “Çəmən” şeirinin də bu kitabda olması bir az təəccübümüzü azaltdı. O vaxt Zahid Xəlil mənə dedi ki, sən də təbiətlə bağlı “Çəmən” ruhlu şeirlərin az deyil. Elə hesab eləyirəm ki, uşaqlar üçün yazsan, böyük uğurlar qazana bilərsən...

Aradan illər keçdi. Zahid Xəlilin uşaqlar üçün dalbadal “Qarışqalar» (1971), “Mən rəngləri tanıyıram” (1972), “Göydən üç alma düşdü” (1974), “Quşlar, quşlar” (1977), “Torağaylar oxuyur” (1979) adlı şeir kitabları çap olundu və o, yeni tipli uşaq ədəbiyyatının yaradıcısı kimi məşhurlaşdı, əsərləri dərsliklərə salındı.

Uşaq ədəbiyyatının tədqiqi, tədrisi və təbliği ilə sistemli şəkildə məşğul olması onun yaradıcılığına yeni bir istiqamət verdi. Həm folklor, həm Azərbaycan, həm də dünya ədəbiyyatı ilə yaxından tanışlıq onu nəsr əsərləri yazmağa həvəsləndirdi. “Ballıca” (1981), “Çıraq nənənin nağılları” (1983), “Cırtndanla Azmanın yeni macəraları” (1985), “Odlar yur-

dunun paytaxtı" (1992), "Dünyanın ən balaca nağılları" (2002) və sair nəsr kitabları ilə uşaq ədəbiyyatımızın mövzu və problematikasını əhəmiyyətli dərəcədə zənginləşdirdi.

Zahid Xəlilin yaradıcılıq nümunələrinin istər mövzu və problematikasi, istərsə də əsərlərinin janrı rəngarəngdir. O, xalqımızın tarixi keçmişindən, bu günün-dən, gələcəyindən, Azərbaycan torpağının gözəlliklərindən məhəbbətlə söhbət açır. Yazıçının istər nəsr, istər dram, istərsə də nəzm əsərlərində Azərbaycan uşaqlarının mükəmməl, maraqlı, səciyyəvi cizgiləri ilə seçilən bədii obrazları yaradılmışdır. Z.Xəlilin lirik şeirləri, poemaları, hekayələri, povestləri, nağılları həmişə balaca oxucuların diqqətini cəlb etmişdir. Uşaq psixologiyasını gözəl bilən yazıçının əsərləri balaca oxucuları, məktəbliləri maqnit kimi özünə çəkir.

Zahid Xəlil 1982-ci ildə "Literaturnaya qazeta"da dərc olunmuş "Kölələr" və "Limonad içməyim" hekayələrinə görə redaksiyanın "Zolotoy telyonok" mükafatına layiq görüldü. Sonra bu mükafatlar bir-birini əvəz elədi. "İlin ən yaxşı kitabı", "Qızıl qələm", "Qızıl kəlmə" mükafatları... Ən böyük mükafat isə oxucu sevgisidir. Azərbaycan uşaqları uzun illərdən bəri onun əsərlərini sevə-sevə oxuyurlar.

Universitetdə müəllim işləməsi istər-istəməz onun elmi tədqiqatla məşğul olmaq zərurətini ortaya qoydu. "Azərbaycan uşaq poeziyası və folklor" (1974) mövzusunda namizədlik, "Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının mənşəyi, təşəkkülünün əsas amilləri və inkişaf problemləri" (1990) mövzusunda doktorluk dissertasiyası yazıb müdafiə elədi, professor oldu, kafedra müdiri, dekan vəzifələrində işlədi. "Tərəqqi" medalı ilə təltif olundu, "Əməkdar müəllim" fəxri adına layiq görüldü. Onun rəhbərliyi altında uşaq ədəbiyyatı, onun yaradıcılıq problemləri ilə bağlı xeyli tədqiqat işləri araya-ərsəyə gəldi.

Zahid Xəlil ömrü boyu həm Azərbaycan, həm də dünya uşaq ədəbiyyatının təbliğində müstəsna xidmətləri olan bir ziyalı kimi də ədəbi mühitdə hörmət qazanıb. Bu sahədə onun uzun illər aparıcısı olduğu "Çıraq", "Sərbəst düşüncə" verilişlərini xatırlatmaq yerinə düşərdi.

Həm ədəbi mühitdə, həm ölkənin ictimai-siyasi həyatında fəal iştirakı bu nüfuzlu ziyalının yaradıcılığına da təsirsiz qalmadı. Xalqımızın 44 günlük müharibədən zəfərlə çıxması, torpaqlarımızın işğaldan azad edilməsi elə bil ki, Zahid Xəlilə yeni bir poetik nəfəs verdi. Uzun illərdən bəri uşaqlar üçün nəsr əsərləri yaradan yazıçı yeni bir coşqu ilə poetik əsərlər yaratdı, kitablar çap etdirdi. "Dəmir yumruq" kitabı döyüş yolumuzun poetik salnaməsinə çevrildi. Bu əsərdə yazıçı folklor ənənələrini yaradıcı şəkildə davam etdirməyi bacardı, dastan poetikasından bəhrələndi.

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunda əsərin geniş müzakirəsi keçirildi. Zahid Xəlilin "Dəmir yumruq", eləcə də digər kitabları haqqında 5 məruzənin dinlənilməsi yazıçının bioqrafiyasında təqdirəlayiq

bir hadisəyə çevrildi. “Uçan çiraqlar”dan “Dəmir yumruğ”a qədər keçilən yaradıcılıq yolu geniş araşdırmalar predmetinə çevrildi...

Yeri gəlmişkən onu da xatırladım ki, Zahid Xəlilin yaradıcılıq nümunələri həmişə ədəbi tənqidin diqqət mərkəzində olmuşdur. Onun əsərləri nəinki Azərbaycan, eləcə də rus ədəbiyyatşünaslarının da diqqətini cəlb etmiş, yazıçının yaradıcılıq nümunələri haqqında maraqlı məqalələr, monoqrafiyalar yazılıb çap olunmuşdur. Bu proses indi də davam edir...

1989-cu ildə Qazaxıstanda keçirilən Beynəlxalq uşaq ədəbiyyatı günlərində birgə iştirakımız zamanı gördüm ki, Zahid Xəlilin əsərləri nəinki oxucular, hətta məşhur rus yazıçıları, ədəbiyyatşünasları tərəfindən də maraqla qarşılanır. Sergey Mixalkov, Aqniya Barto, Roman Sef, Valentin Berestov, Yakov Akim, Yuri Kuşak, Lev Razqon, İqor Motyaşov və bu kimi görkəmli qələm adamlarının Zahid Xəlilin şəxsiyyəti, yaradıcılığı haqqında söylədikləri fikirlər mənə də məmnunluq hissi doğurdu. Ayrı-ayrı illərdə Moskvada uşaq ədəbiyyatı ilə bağlı tədbirlərdə mənim Azərbaycandan olduğumu bilən rus, eləcə də digər xalqların uşaq ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələri həmişə birinci növbədə Zahid Xəlili soruşur, ona salam söyləməyimi xahiş edirdilər.

Həm onun qələminin məhsulu olan bütün əsərlərini oxumağım, həm də yarım əsrdən artıq bir müddətdə Zahid Xəlillə yaxından, davamlı ünsiyyətimiz, Pedaqoji Universitetdə birgə işləməyimiz, televiziya verilişlərində birgə çıxışlarımız, tədbirlərdə birgə iştirakımız, ayrı-ayrı vaxtlarda birgə səfərlərə çıxmağımız, yol yoldaşı olmağımız onun özü və sözü haqqında mənə dolğun təsəvvür yaradıb.

80 yaşın zirvəsində Zahid Xəlilin yenə də uşaq kimi saf, təmiz, bir az da sadələvh olması mənim çox xoşuma gəlir. Eyni zamanda, onu da görərim ki, Zahid Xəlil müdrik bir insandır, onu həmişə Azərbaycan xalqının taleyüklü problemləri, uşaqlarımızın gələcəyi düşündürür və görkəmli uşaq yazıçısının qalib Azərbaycana, onun qəhrəman övladlarına olan sevgisi onu ömrünün müdriklik çağında da daha böyük həvəslə yazıb-yaratmağa həvəsləndirir. Elə buna görə də yazıçının illərdən bəri böyük sevgi ilə, həvəslə ucaltdığı nağıl qəsri həmişə qonaq-qaralıdır. Neçə-neçə nəslin nümayəndələri sözlə yaradılan bu əfsanəvi qəsrin qonağı olublar və olacaqlar...

Bütün ömrünü, həyatını Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının yaradılmasına, tədqiqinə, tədrisinə, təbliğinə həsr edən Zahid Xəlili 80 yaşı münasibətilə təbrik edir, ona uzun ömür, can sağlığı, yeni-yeni yaradıcılıq uğurları arzulayırıq.

Rafiq YUSİFOĞLU